

Slachtofferschap en zelfbeeld van leerlingen in groep 7 en 8

Een onderzoek naar het effect van de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen,
op het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld.

Caroline Milders

Studentnummer: 1457845

Clinical Child and Adolescent Studies

Universiteit Leiden

Begeleider: Prof.dr. P. Vedder

Tweede lezer: dr. M. van Geel

Oktober 2015

Universiteit Leiden

Abstract

The aim of this study was to examine the relationship between victimization and self-esteem with the approach of the teacher, perceived by children, as a moderator. Participants in this study were primary school children from grades 7 and 8 (N = 450), aged nine to thirteen years. Four measures are used. The *Illionois Victimization Scale* is used to measure the level of victimization. Self-esteem is measured with the *Rosenberg Self Esteem Scale*. The approach of the teacher, perceived by children, is measured with the *Perceived Teacher Response Scale* (PTRS) and SES is measured with the *Family Affluence Scale*. The results of a Pearson's correlation showed that there is a link between victimization and self-esteem: the higher children's victimization, the lower their self-esteem. To test the moderation effect of the approach of the teacher, perceived by children, the approach is divided into five categories: contact parents, reprimand aggressors, advocate avoidance, advocate assertion, advocate independent coping. The results showed that when the teacher reprimands aggressors, the relationship between victimization and self-esteem improves. Non of the other approaches has a significant moderation effect on the relation between victimization and self-esteem generally. For boys, in contrast to girls, the reprimanding of aggressors does have a significant moderating effect on the relationship between victimization and self-esteem. When the teacher advocate avoidance, the relation between victimization and self-esteem will improve only for girls. When the teacher contact parents the relation between victimization and self-esteem will decrease for girls. The other approaches weren't significant moderators for girls.

Inhoud

Inleiding	4
Pesters en slachtoffers	4
Aanpak van de leerkracht en het zelfbeeld van het kind	5
Onderhavige studie	6
Methode.....	7
Participanten	7
Meetinstrumenten	8
Mate van slachtofferschap	8
Zelfbeeld	8
De kijk van de leerlingen op de aanpak van de leerkracht.....	8
Sociaal economische status.....	9
Procedure	9
Statistische analyse	10
Resultaten	10
Data-inspectie	10
Verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld.....	11
Aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, als modererende factor.....	12
Discussie.....	13
Limitaties	16
Conclusie	17
Referenties.....	18

Inleiding

Pesten vormt in veel landen een groot probleem (Boulton, Treuman, & Murray, 2008). Slachtoffers van pesten vertonen meer kenmerken van een depressie en hebben een grotere kans op het plegen van zelfmoord dan kinderen die geen slachtoffer zijn van pesten (Klomek, Sourander, & Gould, 2011). Er is veel onderzoek gedaan naar oorzaken en gevolgen van pesten. Pesten komt vooral voor binnen de schoolcontext (Smith & Brain, 2000). In vrijwel elke klas komt een vorm van pesten voor. Op de basisschool wordt zo'n elf procent van de kinderen gepest (Nederlands Jeugd Instituut, z.d.).

Er is veel bekend over de kenmerken van pesters en slachtoffers. Zo zijn pesters vaak agressief, hyperactief en manipulatief (Estell, Farmer & Cairns, 2007). Slachtoffers worden gekenmerkt door teruggetrokken en onzeker gedrag. Het blijkt dat slachtoffers van pesten vaker een lager zelfbeeld hebben dan kinderen die geen slachtoffer zijn (O'Moore & Kirkham, 2001). Omdat pesten veel op scholen voorkomt speelt de leerkracht een belangrijke rol bij de aanpak van pesten. Het is dan ook interessant om te onderzoeken of de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, een modererende rol speelt tussen slachtofferschap en het zelfbeeld van een kind. Als duidelijk is welke aanpak van de leerkracht een positieve invloed heeft op eerder beschreven verband dan kan de leerkracht het handelen verbeteren. Als de leerkracht deze aanpak al toepast, kan de leerkracht hier mee doorgaan.

De belangrijkste onderzoeksvraag is: Is er een verband tussen de mate van slachtofferschap en het zelfbeeld van een leerling? Vervolgens wordt gekeken of de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, invloed heeft op dit verband.

Pesters en slachtoffers

Bij pesten gaat het om het herhaaldelijk blootgesteld worden aan negatieve acties van één of meerdere personen (Olweus, 1993). Door middel van psychologisch, fysiek of verbaal geweld kan schade toe worden gebracht aan de ander. Bij pesten gaat het om een ongelijke relatie tussen de pester en het slachtoffer waarbij het slachtoffer zich moeilijk kan verdedigen.

Welk gedrag exact bij pesten hoort, is moeilijk te definiëren (Rigby, 2008). Rigby (2008) beschrijft pestgedrag aan de hand van drie categorieën: verbaal, fysiek en non-verbaal pestgedrag. Onder verbaal pestgedrag wordt verstaan het beledigen van een persoon of iemand overhalen een ander te beledigen, het verspreiden van roddels, iemand belachelijk maken, wreed plagen en treiteren, anonieme telefoontjes plegen en bedreigende berichten

sturen. Bij fysiek pestgedrag kan gedacht worden aan schoppen, spugen, het gooien van spullen naar iemand of het verstoppen en afpakken van iemands spullen, het doelbewust of oneerlijk buitensluiten van iemand en het gebruik van een wapen. Het non-verbale pestgedrag bestaat volgens Rigby (2008) uit het maken van bedreigende bewegingen, herhaaldelijk wegdraaien om te laten zien dat iemand niet welkom is en strak naar iemand staren. Met deze specifieke invulling wordt pestgedrag een eenduidiger begrip.

Een slachtoffer is iemand die herhaaldelijk lijdt aan de eerder beschreven pestgedragingen (Berger, 2007). Het gaat hierbij niet om het af en toe kwetsen van een persoon. Wanneer een kind vaak angstig is, vijandig is of erg gevoelig kan dat eerder lijden tot afwijzing door de leeftijdsgenootjes waardoor het uiteindelijk lijdt tot pestgedrag. Volgens Olweus (1993) zijn slachtoffers vaak angstige en onzekere kinderen. Daarbij zijn ze vaak voorzichtiger, sensitiever en stiller dan andere kinderen. Ze hebben een laag zelfvertrouwen en hebben een negatieve kijk op hun eigen kunnen. O'Moore en Kirkham (2001) en Seals en Young (2003) toonden in hun onderzoeken aan dat slachtoffers een lager zelfbeeld hebben dan kinderen die niet gepest worden. Het bleek zelfs dat hoe groter de mate van slachtofferschap, hoe lager het zelfbeeld van het kind (O'Moore & Kirkham, 2001). Het gevoel van falen, schamen en onaantrekkelijk zijn komt ook veel voor bij kinderen die gepest worden (Olweus, 1993). Naast de angstige en onzekere kinderen is er nog een groep slachtoffers te typeren. Deze groep wordt gekenmerkt door een agressieve reactie op het pesten (Olweus, 1993).

Aanpak van de leerkracht en het zelfbeeld van het kind

Pesten kan zich voordoen op elke plek en bij elke gelegenheid. Pesten komt vooral voor in en rondom school (Smith & Brain, 2000). In bijna elke klas is een vorm van pesten aanwezig. Dit kan verschillen van ernstig pestgedrag tot weinig pestgedrag. Omdat pestgedrag zo vaak in of rond de school voorkomt, spelen leerkrachten een belangrijke rol als het om de aanpak van pestgedrag gaat. Het is belangrijk dat de leerkracht zorgt voor een goed sociaal klimaat in de klas (Olweus, 1993). Hierdoor zullen kinderen zich beter aan de opgestelde regels houden over de omgang met elkaar. Ook beschrijft Olweus (1993) dat als leerlingen zien dat de leerkracht pesters aanpakt, dit zal leiden tot minder pestgedrag.

Kruger (1997) deed onderzoek naar sociale steun en de zelfredzaamheid bij het oplossen van problemen. Hieruit bleek dat indien er geloofd wordt dat anderen jouw vaardigheden en capaciteiten waarderen, het gevoel van zelfredzaamheid bij het oplossen van problemen vergroot. Wanneer we dit vertalen naar de schoolse situatie kan met voorzichtigheid gesteld

worden dat sociale steun van de leerkracht, belangrijk is voor de zelfredzaamheid van de leerling. Als de leerling voelt dat de leerkracht zijn vaardigheden en capaciteiten waardeert zal de leerling meer vertrouwen hebben in eigen kunnen.

Troop-Gordon en Ladd, (2013) onderzocht zes manieren waarop de leerkracht kan handelen als er pestgedrag voorkomt in de klas: contact op nemen met ouders, leerlingen uit elkaar halen, bestraffen van de pesters, voorstellen het gedrag te mijden, voorstellen om voor jezelf op te komen en adviseren het zelf op te lossen. Uit het onderzoek van Troop-Gordon en Ladd (2013) bleek ten eerste dat het uit elkaar halen van de leerlingen, de meest effectieve manier is om het pestgedrag in de klas te reduceren. Ten tweede bleek dat het adviseren om conflicten zelf op te lossen voor jongens een positief effect had en het pestgedrag terug drong, voor meisjes werd hier geen significant verband gevonden. Het bestraffen van de agressieve leerlingen bleek tegenovergesteld te werken. Hierdoor kwam er juist meer agressie in de klas. Dit laatste gegeven is in tegenspraak met de bevindingen van Olweus (1993).

Troop-Gordon en Quenette (2010) onderzochten of de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, een modererende factor was voor het verband tussen slachtofferschap en internaliserende problemen. Hierbij werden vijf verschillende manieren van aanpakken gemeten. Dit zijn de eerder genoemde aanpakken van Troop-Gordon en Ladd, (2013), met uitzondering van ‘leerlingen uit elkaar halen’, deze aanpak is niet onderzocht. Uit het onderzoek van Troop-Gordon en Quenette (2010) bleek dat als de leerkracht contact op neemt met ouders of de pesters bestraft, dit geen modererende factor is voor het verband tussen slachtofferschap en internaliserende problemen (Troop-Gordon & Quenette, 2010). In het onderzoek van Troop-Gordon & Quenette is geslacht als controle variabele meegenomen. Het bleek dat als de leerkracht de leerlingen aanmoedigde om pesters te mijden, aanmoedigde om voor jezelf op te komen of aanmoedigde om het zelf op te lossen, jongens hierdoor meer internaliserende problemen lieten zijn. Bij meisjes bleek het tegenovergestelde, de internaliserende problemen namen juist toe als de leerkracht weinig aanmoedigde om pesters te mijden, voor jezelf op te komen of om het zelf op te lossen. Bij geen enkele aanpak van de leerkracht namen internaliserende problemen af bij jongens of meisjes.

Onderhavige studie

In de huidige studie wordt voortbouwend op de gevonden literatuur het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld van een leerling verder onderzocht. De onderzoeksvraag luidt: ‘Is er een verband tussen de mate van slachtofferschap en het zelfbeeld van de

leerling?'. Naar aanleiding van de gevonden literatuur (O'Moore & Kirkham, 2001; Seals & Young, 2003) luidt de hypothese: 'Een negatief verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld wordt verwacht.'. Door het onderzoeken van dit verband kunnen interventies worden ingezet bij slachtoffers om zo het zelfbeeld te vergroten. Omdat het pestgedrag vaak in en rondom school plaats vindt (Smith & Brain, 2000), speelt de leerkracht een belangrijke rol hierbij. Het blijkt dat sociale steun van de leerkracht, de zelfredzaamheid bij het oplossen van problemen, vergroot (Kruger, 1997). Om te onderzoeken of de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, effect heeft op dit verband, wordt de aanpak meegenomen als moderatie effect. De vraag hierbij luidt: 'Heeft de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, invloed op het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld?'. Om deze vraag te beantwoorden is de aanpak van de leerkracht verdeeld in vijf categorieën. Naar aanleiding van deze aanpakken en de onderzoeksresultaten van Troop-Gordon en Quenette (2010) zijn verschillende hypothesen opgesteld. De eerste hypothese bij deze vraag luidt: 'Contact opnemen met ouders of de pester bestraffen is geen modererende factor op het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld.'. De tweede hypothese luidt: 'Aanmoedigen om pesters te mijden, aanmoedigen om voor jezelf op te komen en aanmoedigen om het zelf op te lossen is een modererende factor op het verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld.'. Aan de hand van de uitkomsten hiervan kan de aanpak van de leerkracht gestimuleerd of verbeterd worden om zo het pestgedrag en het aantal slachtoffers te reduceren.

Methode

Participanten

De participanten die meegewerkt hebben aan het onderhavige onderzoek zijn afkomstig uit de Randstad. De participanten zijn leerlingen uit groep 7 en 8 van reguliere basisscholen. Van de 561 leerlingen namen er 278 meisjes (49.6%) en 281 jongens (50.3%) deel aan het onderzoek, van één leerling is het niet bekend wat het geslacht is. Er zijn meer participanten afkomstig uit groep 8 dan uit groep 7 (respectievelijk 56.6% en 43.4%). De leeftijd van de leerlingen varieerde van 9 tot en met 13 jaar met een gemiddelde leeftijd van 11 jaar ($SD = .77$). Van alle deelnemende leerlingen is 97.5% in Nederland geboren. De overige leerlingen zijn geboren in Suriname, Marokko, op de Antillen en in andere niet westerse landen en andere westerse landen. De somscore van de sociaal economische status (SES) van de leerlingen varieert tussen 5.0 en 13.0 waarbij een hogere score, een hogere SES betekent. Gemiddeld hebben de leerlingen een SES van 10.9 ($SD = 1.6$). Volgens het onderzoek van

Boyce, Torsheim, Currie en Zambon (2006), waar SES in drie categorieën is gedeeld (laag, midden en hoog), valt deze score in de categorie van een hoge SES.

Meetinstrumenten

Om de verschillende variabelen te meten is gebruik gemaakt van gestandaardiseerde vragenlijsten. Deze vragenlijsten zijn met behulp van een vertaal-terugvertaalprotocol (World Health Organization, 2010) vertaald van het Engels naar het Nederlands.

Mate van slachtofferschap. De *Illinois Victimization Scale* is gebruikt om de mate van slachtofferschap te meten (Espelage & Holt, 2001). Deze vragenlijst meet de frequentie van slachtofferschap over de afgelopen 30 dagen. Een voorbeeld item is: ‘Andere leerlingen hebben mij gepest’. Bij elke stelling kon de leerling aan de hand van een vijf-puntsschaal aangeven hoe vaak dat gedrag voorkwam. De schaal liep van *nooit* (1) tot *7 keer of vaker* (5). De gebruikte stellingen zijn gebaseerd op interviews met middelbare school leerlingen. De betrouwbaarheid van de vier stellingen is geschat met Cronbach’s alpha .88 (Espelage & Holt, 2001). In huidig onderzoek is de betrouwbaarheid een Cronbach’s alpha van .84. De validiteit van de vragenlijst is goed, de vragenlijst is niet gecorreleerd met de mate van pestgedrag of agressief gedrag. De vragenlijst meet de mate van slachtofferschap (Espelage & Holt, 2001). Een hogere score op de *Illinois Victimization Scale* betekent een hogere mate van slachtofferschap.

Zelfbeeld. Het zelfbeeld van de leerlingen is gemeten met de *Rosenberg Self Esteem Scale (RSE)* (Rosenberg, 1979). Deze vragenlijst bestaat uit tien stellingen over hoe het kind over zichzelf denkt. Een voorbeeld item is: ‘Over het algemeen ben ik tevreden met mezelf’. Alle stellingen zijn beoordeeld op een schaal die loopt van *helemaal niet mee eens* (1) tot *helemaal mee eens* (5). De test-herstest betrouwbaarheid voor deze vragenlijst betreft $r = .85$ (Rosenberg, 1979). Dit betekent dat de vragenlijst stabiel is over de tijd. In de onderhavige studie is een Cronbach’s alpha gevonden van .82. De validiteit voor de RSE is goed. Deze vragenlijst correleert sterk met andere vragenlijsten die eigenwaarde meten (Rosenberg, 1979). Verschillende vragen zijn omgepoold om zo eenduidige antwoorden te krijgen. Een hogere score op deze vragenlijst betekent een hoger zelfbeeld.

De kijk van de leerlingen op de aanpak van de leerkracht. Om de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, te meten, hebben leerlingen de *Perceived Teacher Response Scale (PTRS)* ingevuld (Troop-Gordon & Quenette, 2010). Deze vragenlijst bestaat uit 24 items die de leerling vragen hoe vaak hun leerkracht een bepaalde aanpak hanteert. Een

voorbeeld item is: ‘Vertellen tegen de leerling dat hij/zij voor zichzelf op moet komen.’. De leerlingen konden op een vijf-puntsschaal aangeven hoe vaak het gedrag van de leerkracht voorkwam, de schaal liep van *nooit* (1) tot *altijd* (5). De 24 items zijn verdeeld in zes subschalen van elk vier items. In het onderzoek van Troop-Gorden en Quenette (2010) bleek na een factor analyse dat één subschaal niet voldeed aan een eigenvalue groter dan 1. De vijf overgebleven subschalen, die ook in huidig onderzoek zijn gebruikt, zijn: contact opnemen met ouders, pesters bestraffen, aanmoedigen om pesters te mijden, aanmoedigen om voor jezelf op te komen en aanmoedigen om het zelf op te lossen. De betrouwbaarheid van de vijf subschalen is respectievelijk: $\alpha = .88, .70, .71, .65$ en $.80$ (Troop-Gordon & Quenette, 2010). In huidig onderzoek was de betrouwbaarheid van de verschillende schalen eveneens goed, respectievelijk: $\alpha = .84, .60, .75, .73$ en $.69$. Hoe hoger de score op de subschalen, hoe vaker de leerkracht de betreffende strategie toepaste.

Sociaal economische status. Om de sociaal economische status (SES) van de leerlingen te meten is de *Family Affluence Scale (FAS)* gebruikt (Currie et al., 2004). Deze vier-itemvragenlijst meet de sociaal economische status van het gezin waarin het kind leeft. Een voorbeeld item is: ‘Hoeveel computers/laptops/tablets hebben jullie thuis?’. Doordat deze vragen gaan over de bezittingen en vakanties van het gezin zijn ze goed door het kind te beantwoorden. De items hebben verschillende antwoordschalen waardoor Cronbach’s alpha (betrouwbaarheid) niet geanalyseerd kon worden. De validiteit is gemeten door de items van de *FAS* te vergelijken met verschillende nationale economische indicatoren (Boyce et al., 2006). Hieruit bleek dat de *FAS* gecorreleerd is met de nationale economische indicatoren, dit betekent dat de vragenlijst een goede meting is voor de mate van SES en een goede criterium validiteit heeft. Boyce en Dallago (2004) hebben ook onderzoek gedaan naar de validiteit van de *FAS*. Hiervoor hebben zij de items van de *FAS* in verband gebracht met het beroep van de vader. Uit dit onderzoek bleek dat de items van de *FAS* een matig verband hebben met het beroep van de vader (Spearman’s $\rho > 0,20$). Hoewel het beroep van de vader niet gelijk is aan de SES van een gezin blijkt dit wel een goede maat om de SES van een gezin te onderzoeken (Boyce & Dallago, 2004) Een hogere score op deze vragenlijst betekent een hogere mate van SES.

Procedure

De deelnemende scholen zijn geworven binnen de kenniskring van de onderzoekers. Met deze scholen was gemakkelijk contact te leggen en zij wilden al snel meewerken aan het

onderzoek. Tevens zijn er in de Randstad scholen telefonisch en per e-mail benaderd. Een informatiebrief werd naar de geïnteresseerde scholen toegestuurd. De scholen kregen de tijd om de brief te lezen en hierna is opnieuw contact opgenomen om te vragen of de school deel wilde nemen. Ouders zijn via de school geïnformeerd over deelname aan het onderzoek. Hiervoor is een standaard ouderbrief meegestuurd, speciaal gemaakt voor dit onderzoek. Middels een invulstrook konden ouders aangeven dat zij niet wensten dat hun kind deel nam aan het onderzoek. De afname van de vragenlijst is verzorgd door gevorderde masterstudenten. De afname gebeurde klassikaal na een korte instructie. De instructie is van tevoren vastgelegd zodat in iedere klas via hetzelfde protocol de instructie gegeven werd. Bij elke afname waren twee masterstudenten aanwezig om eventuele vragen te beantwoorden en om de afname zo goed mogelijk te laten verlopen. De afname duurde 30-40 minuten voor de leerlingen. Leerlingen konden op elk gewenst moment stoppen met de vragenlijst, zonder opgave van reden.

Statistische analyse

Alle statistische toetsen zijn met het statistische programma *SPSS Statistics 20* uitgevoerd. Om het verband tussen de mate van slachtofferschap en het zelfbeeld te toetsen is een Pearson's correlation uitgevoerd. Aan de hand van de Pearson's correlation is onderzocht of een hogere mate op slachtofferschap samenhangt met een lager zelfbeeld. Vervolgens is een hiërarchische multiële regressie uitgevoerd om te toetsen of de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, het verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld modereert. Om het interactie-effect te onderzoeken zijn de somscores van slachtofferschap met de somscores van de aanpak van de leerkracht met elkaar vermenigvuldigd.

Resultaten

Data-inspectie

Slechts participanten zonder missende waarden op deze variabelen zijn meegenomen in de analyses (N = 450). Participanten met missende waarden zijn listwise verwijderd. Voor dit onderzoek is het van belang de uitbijters mee te nemen omdat deze waarden iets zeggen over participanten die een hoge mate van slachtofferschap ervaren of die een hoog/laag zelfbeeld hebben. Bij de data-inspectie is gekeken naar de normaliteit van de verdeling, multicollineariteit en varianties. Na het uitvoeren van de regressie zal de lineariteit en homoscedasticiteit getoetst worden aan de hand van het plot van de residuen (Field, 2009).

Om de normale verdeling van de variabelen te toetsen is gekeken naar de scheefheid en de gepiekttheid. Hiernaast is de Kolmogorov-Smirnov test uitgevoerd voor alle variabelen om de normaliteit te toetsen (voor normaliteit: $p > .05$). In Tabel 1 zijn de gestandaardiseerde waarden voor de scheefheid en gepiekttheid (acceptabele waarden < -3 of > 3) weergegeven. Alle variabelen hadden een significante uitkomst ($p < .05$) op de Kolmogorov-Smirnov test. Deze gegevens tezamen verduidelijken dat deze variabelen als niet normaal verdeeld moeten worden beschouwd. Dit zal echter een minimale invloed hebben op de hierna te rapporteren resultaten want de steekproef is voldoende groot ($N > 30$) (Field, 2009).

Tabel 1

Beschrijvende statistiek van slachtofferschap, zelfbeeld en de aanpak van de leerkracht

	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Zscheefheid</i>	<i>Zgepiektheid</i>
Slachtofferschap	4.0	20.0	6.1	3.0	16.3	15.3
Zelfbeeld	10.0	50.0	40.1	6.6	-5.5	0.8
PTRS contact met ouders	4.0	20.0	12.7	4.0	-0.9	-3.4
PTRS pesters bestraffen	4.0	20.0	12.0	3.2	-0.8	-1.15
PTRS mijden	4.0	20.0	12.8	3.7	-2.5	-1.8
PTRS voor jezelf opkomen	4.0	20.0	11.2	3.4	-0.9	-2.5
PTRS zelf oplossen	4.0	20.0	7.0	2.8	13.1	12.9

Verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld

Een Pearson's correlatie toets is uitgevoerd om het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld van een leerling in kaart te brengen. Verwacht werd dat als de mate van slachtofferschap hoger is, het kind een lager zelfbeeld heeft. Uit de analyse bleek een negatief zwak verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld ($r = -.26$, $N = 450$, $p = .00$). Er wordt aan de verwachting voldaan en er kan gesteld worden dat een hogere mate van slachtofferschap samengaat met een lager zelfbeeld.

Aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, als modererende factor

Om te toetsen of de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, een modererende factor is op het verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld is een hiërarchische multiële regressie uitgevoerd.

In het eerste model zijn de mate van slachtofferschap en de categorieën van de PTRS meegenomen in de analyse ($F(6,443) = 6.23, p = < .001$). Het blijkt dat slachtofferschap en de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, 7.8% van de verklaarde variantie van het zelfbeeld van de leerling voorspelt. In het tweede model zijn naast slachtofferschap en de categorieën van de PTRS ook de interactie effecten meegenomen ($F(11,438) = 4.21, p < .001$). In dit model is de verklaarde variantie van het zelfbeeld toegenomen tot 9.6%. Deze toename van 1.8% is niet significant (R^2 change = .018, F change (5,438) = 1.71, $p = .13$). Door een niet significant verschil dienen deze resultaten met grote voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

De verwachting was dat het aanmoedigen om pesters te mijden, aanmoedigen om voor jezelf op te komen en aanmoedigen om het zelf op te lossen modererende factoren zouden zijn voor het verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld. Contact opnemen met ouders of de pesters bestraffen zouden geen modererende factoren zijn voor het verband. Om de verschillende aanpakken te toetsen is een hiërarchische multiële regressie uitgevoerd. In Tabel 2 is te zien dat als de leerkracht pesters bestraft, dit positief significant effect heeft op de relatie tussen slachtofferschap en zelfbeeld ($b^* = .59, t = 2.53, p = .01$), dit is niet volgens de verwachting. De overige moderatoren blijken geen significant effect te hebben op de relatie tussen slachtofferschap en zelfbeeld. Dit is niet geheel volgens de verwachting, voor contact opnemen met ouders werd wel een moderatie effect verwacht.

Tevens zijn in Tabel 2 de verschillen tussen jongens en meisjes weergegeven. Wanneer gekeken wordt naar de verschillen tussen jongens en meisjes blijkt dat als de leerkracht pesters bestraft, dit een positief significant effect heeft op de relatie tussen slachtofferschap en het zelfbeeld van jongens ($b^* = .90, t = 2.54, p = .01$). Voor meisjes wordt bij deze moderator geen significant effect gevonden. De relatie tussen slachtofferschap en het zelfbeeld van meisjes neemt significant af wanneer de leerkracht contact opneemt met ouders van de pester ($b^* = -.74, t = -2.18, p = .03$). Wel blijkt dat als de leerkracht meisjes aanmoedigt om pesters te mijden, dat dit een positief significant effect heeft op de relatie tussen slachtofferschap en zelfbeeld ($b^* = 1.26, t = 2.85, p = .01$).

Tabel 2

Regressie coëfficiënten, aanpak van de leerkracht als moderatie op de relatie tussen slachtofferschap en zelfbeeld

Model		Zelfbeeld		
		Totaal	Jongens	Meisjes
		<i>b</i> *	<i>b</i> *	<i>b</i> *
1	Slachtofferschap	-.262***	-.256***	-.336***
	PTRS contact met ouders	.001	.061	-.039
	PTRS pesters bestraffen	.057	.078	.000
	PTRS mijden	.036	.044	-.012
	PTRS voor jezelf opkomen	.042	.051	.093
	PTRS zelf oplossen	.045	.024	.105
2	Slachtofferschap	-.497	-.781	-.666
	PTRS contact met ouders	.150	.085	.399
	PTRS pesters bestraffen	-.225	-.318	-.162
	PTRS mijden	-.039	.257	-.568**
	PTRS voor jezelf opkomen	.146	.090	.196
	PTRS zelf oplossen	.052	-.149	.216
	Slachtofferschap x contact	-.255	-.034	-.736*
	Slachtofferschap x bestraffen	.590*	.904*	.303
	Slachtofferschap x mijden	.142	-.490	1.256**
	Slachtofferschap x voor jezelf opkomen	-.205	-.046	-.203
	Slachtofferschap x zelf oplossen	-.006	.290	-.267

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

Discussie

In deze studie is het verband tussen de mate van slachtofferschap en het zelfbeeld van een leerling in kaart gebracht. In dit verband is de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, als moderatie effect onderzocht. Kinderen die vaker slachtoffer zijn van pesten zouden een lager zelfbeeld hebben (O'Moore & Kirkham, 2001; Seals & Young, 2003).

De eerste hypothese van deze studie stelde dat er een negatief verband zou zijn tussen de mate van slachtofferschap en het zelfbeeld van een kind. Deze hypothese is aangenomen. Het bleek dat de relatie tussen slachtofferschap en zelfbeeld een zwak verband is. Dit resultaat komt overeen met de onderzoeken van O'Moore en Kirkham (2001); Seals en Young (2003).

Om te onderzoeken of de aanpak van de leerkracht, waargenomen door leerlingen, een modererende rol speelt bij het verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld is de aanpak van de leerkracht verdeeld in vijf categorieën. Aan de hand hiervan zijn de volgende hypothesen getoetst: 'Contact opnemen met ouders of de pester bestraffen is geen modererende factor op het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld.', 'Aanmoedigen om pesters te mijden, aanmoedigen om voor jezelf op te komen en aanmoedigen om het zelf op te lossen is een modererende factor op het verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld.'. In de onderhavige studie bleek, tegen de verwachting in, dat pesters bestraffen wel een modererend effect heeft op het verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld. Alle andere aanpakken van de leerkracht bleken geen modererende rol te spelen bij dit verband. Uitgesplitst naar jongens en meisjes bleken andere aanpakken wel een modererende rol te spelen. Zo bleek dat de relatie tussen slachtofferschap en het zelfbeeld van jongens minder negatief werd als de leerkracht pesters bestraft. Bij meisjes werd het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld negatiever als de leerkracht contact opnam met ouders van de pesters en nam het zelfbeeld toe als de leerkracht de meisjes aanmoedigt om pesters te mijden.

Dat het aanmoedigen om pesters te mijden, aanmoedigen om voor jezelf op te komen en aanmoedigen om het zelf op te lossen geen moderatie effecten vormen in het algemeen, kan komen door een gevoel van falen bij de leerling (Troop-Gordon & Quenette, 2010). Bij deze aanpakken wordt een beroep gedaan op het, op een bepaalde manier omgaan met de situatie. Als het zelfbeeld van de slachtoffers laag is, is het mogelijk dat leerlingen niet het gevoel hebben de situatie aan te kunnen. Hierdoor wordt het zelfbeeld van het kind niet bevordert wanneer zij zelf de situatie aan moeten pakken. Dit is zeker het geval bij kinderen die herhaaldelijk lichamelijk gepest worden en niet in staat zijn om zich daar tegen te weren. Door de aanpak van de leerkracht om aan te moedigen om pesters te mijden, voor jezelf op te komen of het zelf op te lossen, krijgt de leerling het gevoel dat de verantwoordelijkheid bij hen wordt gelegd om de situatie op te lossen. Wanneer hier een onvermogen toe is, kan de leerling zich angstiger en depressiever gaan voelen. Ook kan het gepaard gaan met gevoel van falen en sociale isolatie (Troop-Gordon & Quenette, 2010), het zelfbeeld van de leerling zal in deze situaties niet verbeteren waardoor deze aanpakken niet als moderator worden gevonden. Juist als het zelfbeeld van een leerling laag is, heeft een leerling behoefte aan steun van de

leerkracht (Kruger, 1997; Troop-Gordon & Quenette, 2010). Als de leerkracht pesters bestraft draagt dit bij aan een positiever zelfbeeld in het algemeen en voor mannelijke slachtoffers specifiek. Het blijkt dat jongens vaker betrokken zijn bij lichamelijk pestgedrag, in tegenstelling tot meisjes (Scheithauer, Hayer, Petermann & Jugert 2006; Wang, Iannotti & Nanse, 2009). Wellicht dat zij het hierdoor prettiger vinden als de leerkracht pesters bestraft omdat zij niet in staat zijn het zelf op te lossen of de pesters te mijden. Het zou aan de hand hiervan verklaard kunnen worden waarom deze aanpak voor meisjes niet als moderator gevonden is en voor jongens wel. Meisjes zijn minder vaak betrokken bij lichamelijk pestgedrag maar juist meer bij relationeel pestgedrag (Wang, Iannotti & Nanse, 2009).

Meisjes hebben meer behoefte aan sociale harmonie als het gaat om contact met anderen (Rose & Rudolph, 2006). Meisjes hebben hier meer behoefte aan als het gaat om vriendschappen met leeftijdsgenootjes maar ook hebben zij meer behoefte aan een goede relatie met de leerkracht dan jongens (Silver, Measelle, Armstrong & Essex, 2005). Door de relatie die meisjes met hun leerkracht hebben, verwachten zij wellicht meer sociale steun van hun leerkracht. Hierdoor kan het zijn dat daarom de aanpakken van het aanmoedigen om voor jezelf op te komen of om het zelf op te lossen niet bij dragen aan een beter zelfbeeld. Er wordt in deze situaties verwacht dat meisjes pestgedrag zelf oplossen. Meisjes willen ook graag dat de situatie opgelost wordt en zij willen een goede band met hun leeftijdsgenootjes (Rose & Asher, 1999) waarbij zij meer baat hebben bij aanpakken van de leerkracht waardoor de relatie verbetert. Dit zou ook een reden kunnen zijn voor het negatieve effect van de aanpak van de leerkracht wanneer deze contact opneemt met ouders van de pester. Als de leerkracht ouders bij de situatie betreft voelen meisjes wellicht dat zij geklikt hebben waardoor de relatie met het leeftijdsgenootje niet verbetert, iets wat meisjes wel graag willen (Rose & Asher, 1999). Doordat de relatie dan niet verbeterd zal het negatieve verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld dalen.

Het blijkt dat als de leerkracht meisjes aanmoedigt om pesters te mijden, dit bijdraagt aan een verbetering in het zelfbeeld. Wellicht komt dit doordat het negeren of mijden van pesters voor veel leerlingen een oplossing is voor het pestgedrag (Black, Weinles & Washington, 2010). Uit onderzoek van Black, Weinles en Washington (2010) blijkt dat 52.3% van de slachtoffers pesters negeert. Hiervan geeft 63.6% aan dat deze aanpak gewerkt heeft. Aan de hand van dit onderzoek zou verklaard kunnen worden waarom het zelfbeeld van meisjes verbetert als zij de pesters mijden. Zij krijgen het gevoel dat het pestgedrag stopt en hun aanpak werkt, dit draagt bij aan het verbeteren van het zelfbeeld.

Limitaties

Doordat de vragenlijsten ingevuld zijn door de leerlingen zelf, is het mogelijk dat vragen sociaal wenselijk zijn ingevuld. Kinderen die gepest worden zijn vaker angstig dan kinderen die niet gepest worden (Espelage & Swearer, 2003). Hierdoor kan het zijn dat zij niet in durfden te vullen dat zij gepest worden of gepest zijn waardoor er een dataset ontstaat met datapunten die niet gebaseerd zijn op de ware situatie. Het verband tussen slachtofferschap en het zelfbeeld zou hierdoor onderschat kunnen worden. Tevens moet bij de interpretatie van huidig onderzoek met een aantal punten rekening gehouden worden. De deelnemende scholen zijn vooral afkomstig uit de randstad. Ondanks de regio bleken de scholen weinig diversiteit te kennen wat betreft de etnische achtergrond van leerlingen. Verder geldt dat aan het onderzoek uitsluitend reguliere basisscholen hebben meegewerkt en geen scholen voor speciaal basisonderwijs. Beide steekproefbependingen hebben uiteraard invloed op de generaliseerbaarheid van de bevindingen. Vervolg onderzoek zou een bredere doelgroep kunnen omvatten waardoor het onderzoek beter te generaliseren is.

Verschillende leerlingen hebben geen of twee antwoorden ingevuld bij het invullen van de vragenlijst. Hierdoor konden deze gegevens niet gecodeerd worden en meegenomen aan het onderzoek. Om dit in het vervolg te voorkomen kan gebruik gemaakt worden van digitale vragenlijsten of zal dit duidelijker benoemd en gecontroleerd moeten worden. Tevens was er onduidelijkheid over de betekenis van verschillende begrippen. Deze zouden beter gedefinieerd moeten worden.

Voortbouwend op de huidige studie kan in het vervolg onderzoek gedaan worden naar het schoolklimaat. Zo blijkt dat op scholen waar een positief schoolklimaat heerst, respect bevordert wordt en hoge eisen worden gesteld aan gedrag, minder pestgedrag voorkomt (Cohn & Canter, 2003). Op scholen waar veel negatieve feedback gegeven wordt en veel negatieve aandacht is voor de kinderen, komt het pestgedrag meer voor (Cohn & Canter, 2003). Hieruit blijkt dat een positief schoolklimaat een belangrijke factor is voor de manier waarop kinderen met elkaar omgaan. Wanneer de rol van het schoolklimaat meer onderzocht is zou dit wellicht scholen inzicht kunnen geven op welke manier zij het beste kunnen handelen. Meer kennis op het gebied van slachtoffers van pesten en het verband met schoolkenmerken kan hulpverlening op het gebied van pesten vergroten.

Een sterk punt van huidig onderzoek is het grote aantal respondenten. Door de grote onderzoeksgroep neemt de kans op het niet vinden van een verband terwijl dit er wel is, af (Field, 2009). Ook het gestandaardiseerde protocol om de vragenlijsten af te nemen is een sterk punt van dit onderzoek. Hierdoor verliep de afname in elke klas op dezelfde manier.

Conclusie

In de onderhavige studie is gebleken dat er een zwak negatief verband is tussen de mate van slachtofferschap en het zelfbeeld van een leerling. Dit gevonden resultaat ondersteunt de eerder gevonden literatuur die een verband suggereert tussen slachtofferschap en zelfbeeld. Tevens kan gezegd worden dat als de leerkracht, zoals waargenomen door leerlingen, de pester bestraft dit bijdraagt aan een positiever verband tussen slachtofferschap en zelfbeeld. Hieruit kan opgemaakt worden dat leerlingen het prettig vinden als zij het gevoel krijgen dat de leerkracht de pesters aanpakt. Door middel van de resultaten van dit onderzoek wordt kennis over het beeld dat leerlingen hebben van de leerkracht vergroot. Leerkrachten kunnen hier lering uit trekken en mogelijk hun aanpak aanpassen. Vervolg onderzoek zou naar meerdere schoolkenmerken kunnen kijken om zo het schoolklimaat te verbeteren. Aan de hand hiervan krijgen leerkrachten meer inzicht in hun handelen en dit kan bijdragen aan een positiever zelfbeeld van leerlingen.

Referenties

- Berger, K. S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review, 27*, 90-126.
- Black, S., Weinles, D., & Washington, E. (2010). Victim strategies to stop bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 8*, 138-147.
- Bolognini, M., Plancherel, B., Bettchart, W., & Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: Development and gender differences. *Journal of Adolescence, 19*, 233-245.
- Boulton, M. J., Trueman, M., & Murray, L. (2008). Associations between peer victimization, fear of future victimization and disrupted concentration on class work among junior school pupils. *British Journal of Educational Psychology, 78*, 473-489.
- Boyce, W., & Dallago, L. (2004). Socioeconomic inequality. In WHO. (Ed.), *Young people's health in context. Health Behaviour in School-aged Children Study: international report from the 2001/2002 survey* (pp. 13-25). Copenhagen: World Health Organization.
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C., & Zambon, A. (2006). The family affluence scale as a measure of national wealth: validation of an adolescent self-report measure. *Social Indicators Research, 78*, 473-487.
- Currie, C., Roberts, C., Morgan, A., Smith, R., Settertobulte, W., Samdal, O., & Barnakov-Rasmussen, V. (2004). *Young People's Health in Context*. World Health Organization Regional Office for Europe.
- Espelage, D., & Holt, M. (2001). Bullying and victimization during early adolescence: Peer influences and psychosocial correlates. *Journal of Emotional Abuse, 2*, 123-142.
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review, 32*, 365-383.
- Estell, D. B., Farmer, T. W., & Cairns, B. D. (2007). Bullies and victims in rural African American youth: Behavioral characteristics and social network placement. *Aggressive Behavior, 33*, 145-159.
- Klomek, A. B., Sourander, A., & Gould, M. S. (2011). Bullying and suicide. *Psychiatric Times, 28*, 27-31.
- Kruger, L. J. (1997). Social support and self-efficacy in problem solving among teacher assistance teams and school staff. *The Journal of Educational Research, 90*, 164-168.

- Nederlands Jeugd Instituut. (z.d.). *Pesten*. Geraadpleegd op 5 januari 2015 van <http://www.nji.nl/Pesten>
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school. What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior*, 27, 269-283.
- Rigby, K. (2008). *Children and bullying: how parents and educators can reduce bullying at School*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Rose, A. J., & Rudolph, K. D. (2006). A review of sex differences in peer relationship processes: Potential trade-offs for the emotional and behavioral development of girls and boys. *Psychological Bulletin*, 132, 98–131.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F., & Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive behavior*, 32, 261-275.
- Seals, D., & Young, J. (2003). Bullying and victimization: Prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38, 735.
- Silver, R. B., Measelle, J. R., Armstrong, J. M., & Essex, M. J. (2005). Trajectories of classroom externalizing behavior: Contributions of child characteristics, family characteristics, and the teacher–child relationship during the school transition. *Journal of School Psychology*, 43, 39-60.
- Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.
- Troop-Gordon, W., & Ladd, G. W. (2013). Teachers' victimization-related beliefs and strategies: Associations with students' aggressive behavior and peer victimization. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 45-60.
- Troop-Gordon, W., & Quenette, A. (2010). Children's perceptions of their teacher's responses to students' peer harassment: Moderators of victimization-adjustment linkages. *Merrill-Palmer Quarterly*, 56, 333-360.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45, 368-375.
- World Health Organization. (2010). Process of translation and adaptation of instruments. Copenhagen, Denmark: *World Health Organization*.